

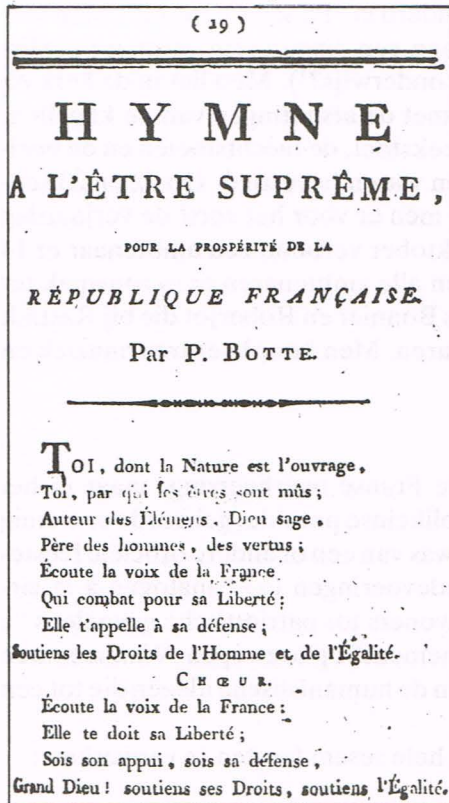
REPUBLIEK EN SYMBOLIEK

Ritualen zijn zinnebeeldige handelingen. Zij vormen tezamen een taal die door allen verstaan en begrepen kan worden.

De Fransen hadden al snel door dat symboliek en ritueel de gepaste middelen waren om een aantal hindernissen zonder moeite te nemen : ten eerste de taalbarriere, voor wat betreft het gesproken woord. Ten tweede het analfabetisme voor wat betreft het geschreven woord.

Het samenspel van voorwerpen, handelingen met die voorwerpen en de tekst die daarbij gebezigd wordt, vormt het ritueel, dat, indien het goed werkt, een gevoel van gemeenschap oproept met de groep en tegelijkertijd bij de deelnemer het gevoel opwekkend daarbij dichter bij het hele republikeins gebeuren, de totaliteit van de revolutie te staan.

Het hele systeem van ritualen is gebaseerd op de allusie, een begrip waarvoor Van Daele als Nederlands equivalent geeft : "toespeling, zinspeling." Dat is inderdaad één, zo niet hét belangrijkste aspect van het gebruik van

symbolen. Zij roepen in het brein van de deelnemer bepaalde begrippen op, die hij in zijn geestelijke bagage met zich draagt.

TEMPELS VAN REDE EN WET

En dit wisten ook de republikeinen. Om nu deze ritualen van Rede en Wet uit te oefenen, waren er tempels nodig. Te Gent besloot het gemeentebestuur op 14 dec. 1794 de St.-Veerlekerk in een Tempel van de Rede te herscheppen. Wanneer ik zeg St.-Veerlekerk moet men niet denken aan de oude hofkerk op het St.-Veerleplein bij het Gravensteen (Die was al sinds de 16e eeuw door de Geuzen met de grond gelijk gemaakt) doch aan de kerk van het gewezen jezuïtenklooster in de Volderstraat (Thans stadsschool en ook Aula van de Rijksuniversiteit) waar deze kerk oorspronkelijk gestaan heeft. Eigenlijk kan men stellen dat men er tot op heden nog steeds de "Rede" vereert. Na de afschaffing

Fig. 1. Lofzang aan het Opperwezen.
(R.U.G.).

van deze jezuïtenorde door Maria-Theresia was in deze kerk het kapittel van St.-Veerle overgebracht. Men was schijnbaar van oordeel dat men ook voor de eredienst aan de Rede meer dan één parochie nodig had want men veranderde ook de kerk van de gewezen Baudelo-abdij aan het atheneum Ottogracht (De latere universiteits- en stadsbibliotheek) tot tempel van de Rede. De St.-Veerlekerk werd herschapen tot tempel van de Wet. Weldra oordeelde men dat de kleine tempel van Baudelo te eng was en besloot men de St.-Baafskerk als tempel van de Rede te gebruiken om er de decadaire of tiendaagse en vaderlandse feesten te houden. Toch ging men soms nog naar de tempel van Baudeloo, waarschijnlijk als men geen al te grote volkstoe-loop verwachtte. Naar het schijnt vertoonde de St.-Baafstempel gebreken en verliet men hem daarom, nog voor er aanpassingswerken gebeurd waren.

Op 30 augustus 1798 nam de Municipale Raad een besluit : men zou de St.-Michielskerk definitief als tempel van de Wet inrichten. De kerk had geen echte toren wat haar een ietwat profaner uitzicht gaf. Uitwendig had ze dezelfde kenmerken als de Wet : streng, robuust, groots. Meteen werd ook de naam van de St.-Michielsbrug veranderd in "Pont du Temple". Men verbeurde de pastorij en verhuurde ze aan een "instituteur primaire" (Misschien een tip voor onze minister van onderwijs?!). Men liet in de kerk de drie tochtportalen wegnemen samen met de afsluitingen van de kapellen, het hoogaltaar, de koorstoelen, de preekstoel, de biechtstoelen en de beelden v.d. 12 apostelen die aan de zuilen waren bevestigd. Op 22 en 23 september, nog geen maand later vierde men er voor het eerst de verjaardag v.d. stichting v.d. republiek. Op 10 oktober verbond een ambtenaar er 14 koppels in de echt. In 1799 verschenen alle ambtenaren er in rouwpak ter nagedachtenis van de Franse ministers Bonnier en Roberjot die bij Rastadt door Oostenrijkse huzaren gedood waren. Men hoorde er treurmuziek en redevoeringen.

GENSCHE FIESTE...

Gedurende de gehele periode van de Franse overheersing, maar in het bijzonder gedurende de woelige republikeinse periode, gebeurde er weinig in en om Gent dat niet het onderwerp was van een of andere officiële feestelijkheid waar tijdens geëxalteerde redevoeringen (1) "analogue à la circonstance", men zijn best deed de inwoners tot patriottische gevoelens "à l'amour de la France et de son gouvernement" op te zwepen. Wanneer men deze discours doorneemt treft je daarin de humanistische ideeën die tot een soort cultus verheven worden.

Zodoende kregen de Gentenaars een hele resem feesten te verwerken :

- la fête des Epoux
- la fête de la Souveraineté du Peuple
- la fête du Travail

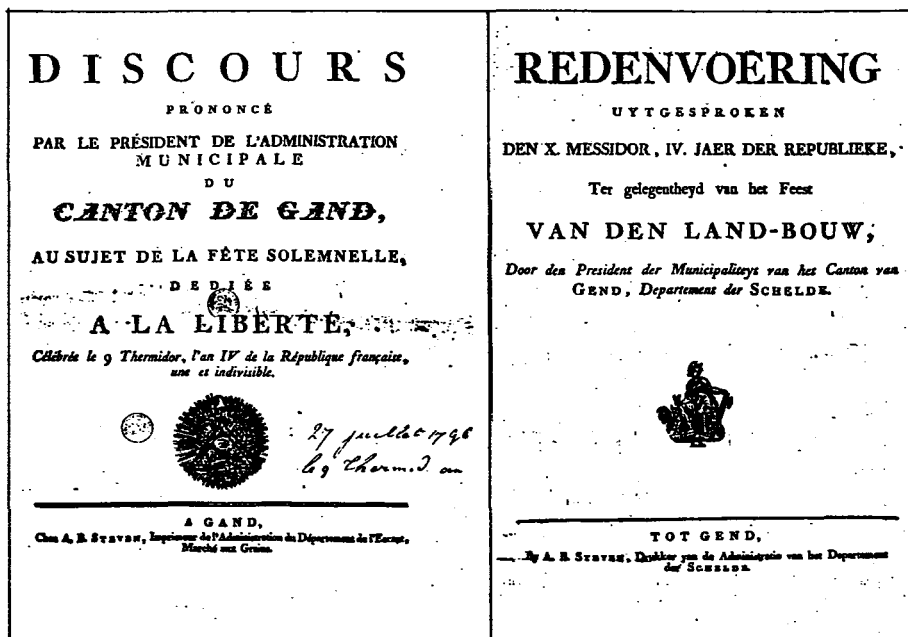

Fig. 2a. Redevoering n.a.v. feest v.d. Vrijheid. - R.U.G.

Fig. 2b. Redevoering Vrijdagmarkt, 28 juni 1796.

- la fête de la Fidélité au Serment
- la fête de l'Agriculture
- la fête de l'Imprécation contre le Parjure
- la fête de la Liberté
- la fête de la Jeunesse
- la fête de la Victoire et de la Reconnaissance

Daarbij kwamen dan nog de jaarlijks terugkerende feesten van de inname van de Bastille, de proclamatie van de Republiek en de verjaardag van de executie van Lodewijk XVI.

Voeg daar nog de feestelijkheden bij voor het sluiten van de vele vredesverdragen die als pauze tussen twee oorlogen door gedurende de hele Republikeinse periode en het Empire gevierd werden en je zou je bijna kunnen voorstellen dat het alle dagen Gentse Feesten was!

De Fransen zaten blijkbaar ook nog op hun centen want de 13e vendemaire van het jaar VI (4 oktober 1796) werd een brief naar het département de l'Escaut gestuurd waarin verslag uitgebracht werd over het feest "en mémoire de notre réunion à la République" vragend dat alle nationale feesten zouden gehouden worden in de departementshoofdplaats - hier Gent - in plaats van in elk kanton afzonderlijk, "puisq' alors la dépense serait moins considérable." Men zou zo iets eerder 20 jaar later onder het Hollands bewind verwachten.

... TEGEN DE GOESTIJNGE!

We vermelden er wel bij dat de ambtenaren (fig. 9) deze feesten moesten vieren want zij werden op zulkdanige wijze uitgenodigd "à manifester la joie et l'allégresse" dat het bijna onmogelijk was er zich aan te onttrekken. Men moest cocardes dragen, Franse vlaggen uithangen en de gevels verlichten door kaarsen voor het raam te plaatsen. Zich van dit enthousiasme onthouden betekende repressief optreden. Meer zelfs : wanneer het huizen van vooraanstaande burgers betrof waarvan het voorbeeld aanstekelijk kon werken, werden deze door de autoriteiten nauwlettend gade geslagen en indien de intensiteit van het enthousiasme hen iets te lauw scheen, werden deze vermanend op de vingers getikt.

Een dergelijk vermanend vingertje werd in 1801 opgestoken naar graaf d'Hane-Steenhuysse die in de Veldstraat het gelijknamige hotel bezat waar in 1815 Lodewijk XVIII zou verblijven.

Naar aanleiding van de feesten t.g.v. de vrede tussen Frankrijk en Engeland stuurde burgemeester De Naeyer hem een brief met het verwijt : "d'avoir négligé d'illuminer la façade extérieure de sa maison, ou plutôt de s'être, par une espèce de dérision, borné à 2 ou 3 chétives chandelles, mesquiment placées devant autant de fenêtres.

Propriétaire des plus opulents de la Ville, occupant un des plus vastes hôtels, personnage influent par ses emplois éminents où les différentes secousses de nos révolutions intestines vous ont poussé, employé d'ailleurs même aujourd'hui aux fonctions de répartiteur de la contribution et candidat publiquement avoué et mis sur les rangs pour arriver à des fonctions plus élevées, vous auriez pu, ce me semble, donner à cette occasion un exemple de votre patriotisme et de votre assentiment à la réunion de notre Patrie à la République, comme aussi une preuve du contentement que vous inspire la Paix."

Gravin d'Hane-Steenhuysse, geboren Rodriguez d'Evora y Vega schreef bij afwezigheid van haar man met de zuiderse vurigheid van haar voorvaderen een nijldige brief terug :

"Mon illumination n'a pas consisté en 2 ou 3 chétives chandelles placées à autant de fenêtres, comme vous faites la grâce de nous le dire, mais dans deux lumières par chassis parmi toute la longueur de la façade... je ne vois donc pas, citoyen Maire, qu'une illumination pareille soit une dérision ou qu'elle ait paru mesquine, puisque beaucoup de gens plus élevés en place que mon mari n'en ont pas fait autant". (2)

Uit dit incident kunnen we opmaken dat de autoriteiten bijzonder lange tenen hadden voor wat de graad van deelname aan hun officiële feesten betrof. De feesten waren ook wel enigszins een afleidingsmaneuver voor de opeisingen, de belastingen en andere ingrepen waarmee men vooral de rijke burgerij en de klerus bij de lurven vatte.

KATHOLIEKER DAN DE PAUS

In het nr van de 28e Brumaire van het jaar III (18 november 1794) verscheen in "Vrijheid. Gelijkheid. Vaderlandsche Gazette van Gent" het volgende artikel : "Op de klagten die ons zijn toegekomen dat de borgers en bijzonderlijk de borgeressen tot nog toe in wandevoir blijven van zig met de drij couleurse cocarde te vergieren, de Municipaliteyt dezer stad moedigt een ieder zonder onderscheyd aen, zoo mans- als vrouwspersonen van zichtbaer dit teeken van vervoeging met de ware Republikaenen te dragen... en allen den genen die door eene ongeoorlofde tegenstreving zal weigeren deze zoo regtveerdige aanzoeking te voldoen, zal aanzien worden als verdagt en de Republiek onweerdig. Wij verzoeken U insgelijks van aan de vensters de dagen der Decaden het drijcouleurig vaendel te laeten waegen om ons alzo aan de gebruiken der Republique te vergelijken. en wanof wij in onze herten alreeds zoo de wetten als levenswijzen draegen".

Door te eisen dat alle burgers hun huizen bevlagen, gingen de plaatselijke autoriteiten zelfs verder dan de wens van de Franse regering. In het jaar VI (1797) verweet de minister van binnenlandse zaken de autoriteiten van het Scheldedepartement bepaalde plichten toe te voegen ("... d'ajouter ...") aan wetten en besluiten van de regering en verweet hen te eisen dat "toutes les maisons soient décorées de bannières tricolores" daar waar zulkdanige versiering slechts geëist werd voor huizen van functionarissen en zich ten opzichte van de plaatselijke bevolking te bazig en "entièrement inconvenables" te gedragen. (3)

VRIJHEIDSBOOM

Er waren vooreerst het planten of het herplanten van Vrijheidsbomen. Te Gent greep zo'n herplanting plaats op 14 germinal van het jaar III. Uit de redevoering halen we de volgende passage : "L'époque à laquelle les Français prirent possession de Gand avait été signalée par l'érection d'un arbre de la Liberté. La saison des plantations était alors passée et les habitants de cette commune n'avaient pu élever qu'un arbre figuratif, cet emblème de mort insultait journellement à la liberté naturellement impérissable... L'administration de la Flandre Orientale arrêta que les arbres de la liberté qui seraient morts feraient place à des arbres vivaces."

De feesten begonnen over het algemeen met een optocht naar de Tempel der Wet in de St.-Michielskerk die, voor die gelegenheid met guirlandes versierd was. Een volksmeisje beeldde op het altaar één of andere nogal wazige allegorie uit. Zij werd meestal omringd door kinderen die allerlei mooie deugden verpersoonlijkten die bij ons maar zelden bedreven werden : de gerechtigheid, de wijsheid, de bescheidenheid, enz... Er werden enkele toespraken gehouden in époquestijl en de stoet hervormde zich waarna enkele patriottische liederen werden gezongen en wierook werd geofferd op 2 altaren : één op de Kouter (zie fig. 3) en één op de place de la Liberté, zijnde de Vrijdagmarkt. (fig. 4)

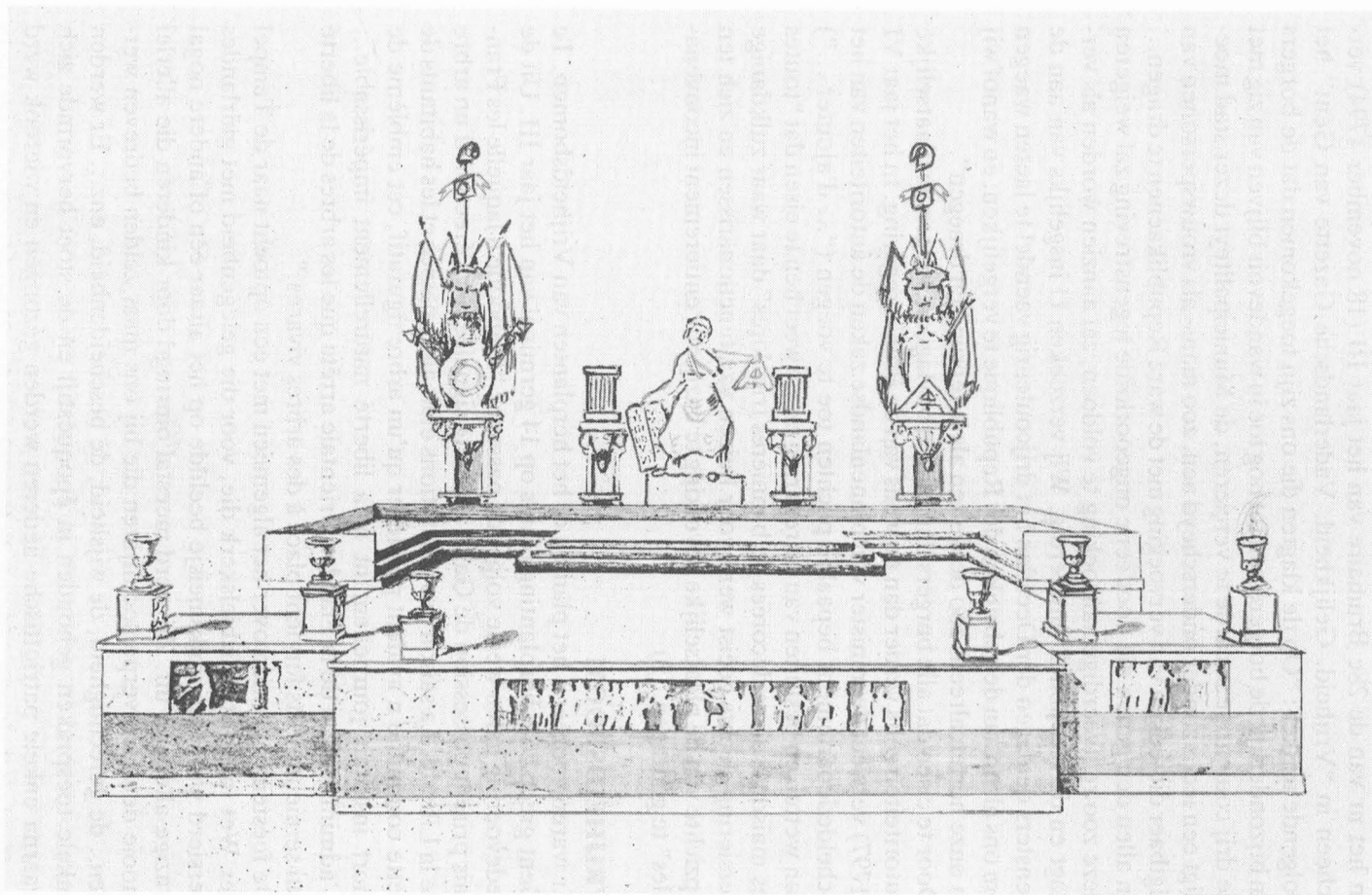

Fig. 3. Altaar op de Kouter. Aquarel, dagboek de Caillon. (R.U.G.).

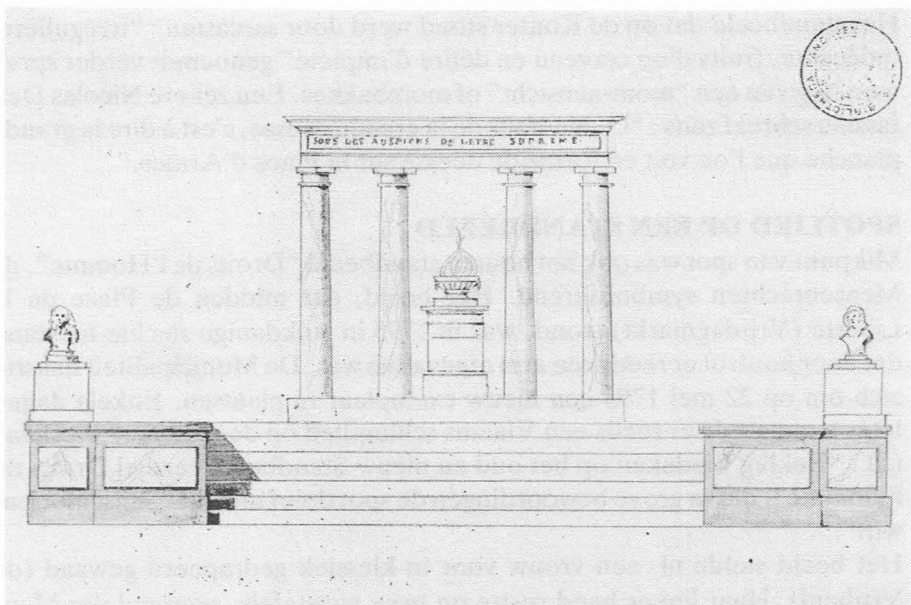
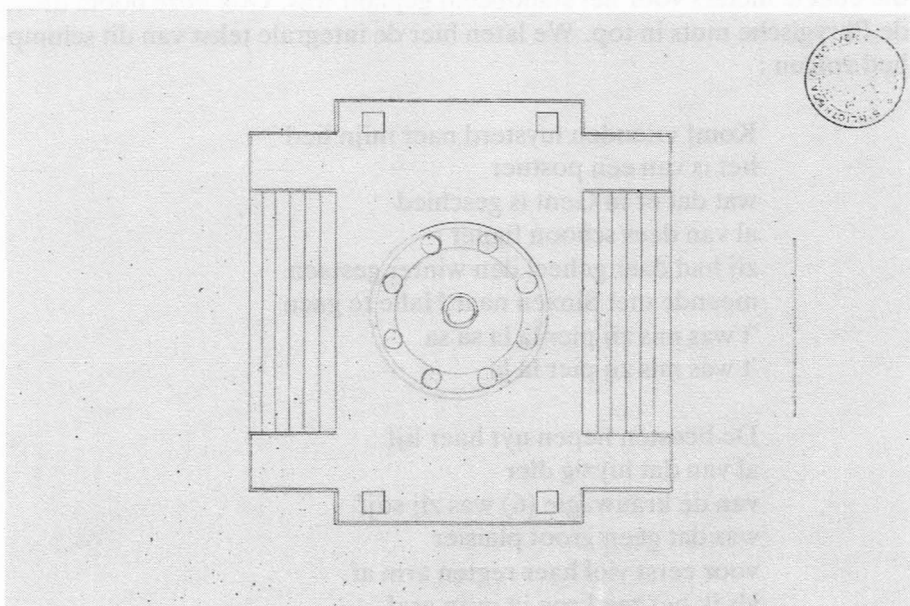

Fig. 4. Ontwerptekening van het altaar op de Vrijdagmarkt. Opschrift : "SOUS LES AUSPICES DE L'ETRE SUPREME" (R.U.G. Dagboek de Caillon).

Het standbeeld dat op de Kouter stond werd door sarcasten : “irrégulière, indécente, fruits d’un cerveau en délire d’impiété” genoemd; verder sprak men nog van een “mom-aensicht” of mombakkes. Een zekere Nicolas Delfassiau schreef zelfs : “O, bienfaits de la grande déesse, c’est à dire la grande planche que l’on voit en forme de déesse sur la Place d’Armes.”

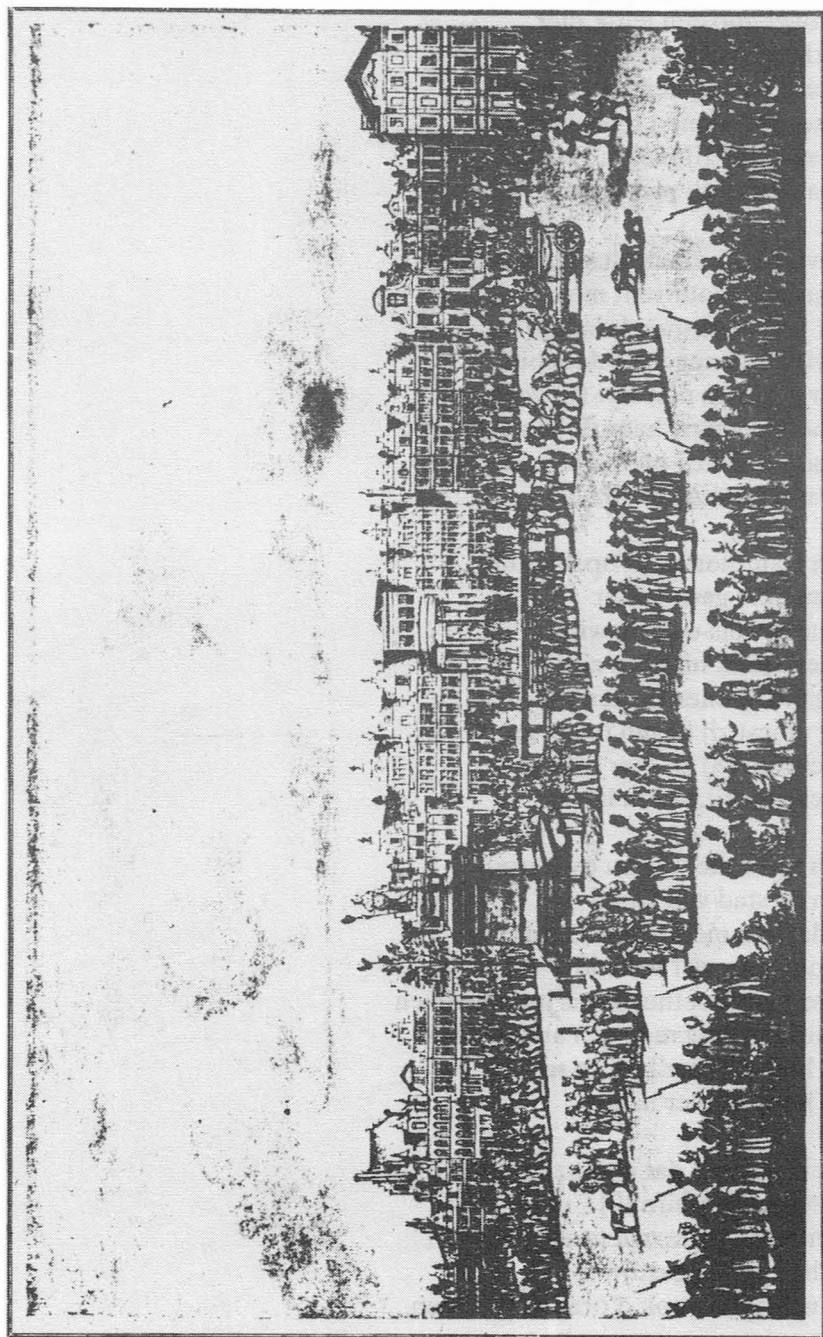
SPOTLIED OP EEN STANDBEELD

Mikpunt van spot was ook het houten standbeeld “Droits de l’Homme”, de Mensenrechten symboliserend. Het beeld, dat midden de Place de la Liberté (Vrijdagmarkt) stond, was in 1795 in zulkdanige slechte toestand dat door houtrot er reeds een arm afgevallen was. De Municipaliteit haastte zich om op 22 mei 1795 een nieuw exemplaar te plaatsen. Enkele dagen later circuleerde er reeds een Vlaams schimplied op de wijs van “Pierlala” (5) : “Beklag Liedeken op het oud en nieuw Standbeeld gezeyd Droits de l’Homme”, dat in grove bewoordingen de spot dreef met dit “Sansculotten-wijf”.

Het beeld stelde nl. een vrouw voor in klassiek gedrapeerd gewaad (de Vrijheid). Haar linker hand rustte op twee wetstafels, symbool der Mensenrechten. In haar rechterhand hield zij een lans waarop de Phrygische of vrijheidsmuts stak. Zij keek richting Lange Munt, naar de Vrijheidsboom die enkele meters voor het standbeeld geplant was. Ook deze boom droeg de Phrygische muts in top. We laten hier de integrale tekst van dit schimplied volgen :

Komt vrienden luysterd naer mijn lied
het is van een postuer
wat dat er in Gent is geschied
al van dees schoon figuer
zij had daer geheel den winter gestaen
meende met Sinxen naar Halle te gaen
't was mis zij pier la la sa sa
't was mis zij pier la la

De beesten liepen uyt haer lijf
al van dat luyzig dier
van de krauwagie (6) was zij stijf
was dat geen groot plaisier
voor eerst viel haer regten arm af
als ik het zag krop in mijn graf
't was rot zij pier la la sa sa
't was rot zij pier la la

MARCHÉ DU VENDREDI. — CÉLÉBRATION D'UNE FÊTE RÉPUBLICAINE EN 1795

D'APRÈS UN DESSIN À LA PLUME PAR L.-L. VAN BICLERS
(Bibliothèque de l'Université de Gand)

Fig. 5.

De droefheid was zo groot alhier
van sans-culots gespuys
dat over zoo een lelijk dier
trokken zij al naar huys
zij bidden dan aen hunnen god
helaes wat armen sans-culot (7)
't was droef zij pier la la sa sa
't was droef zij pier la la

Zij viel daer af elk was verwonderd
't was zeker omtrent mey
in 't jaer zeventien honderd
en vijf en 't negentig daer bij
haer graf was niet wet (8) gemaekt
zij hebben eerst haer ribben gekraekt
't was wreed zij pier la la sa sa
't was wreed zij pier la la

Dan stampten zij al op haer lijf
zij maekte geen getier
dat arm sans-culotte wijf
die en sprak niet een zier
zij gaf dan enen groten paf
dog moest zij liggen in het graf
ik schrom (8) zij pier la la sa sa
ik schrom zij pier la la

Den rouw die was nu overgroot
al in de stad van Gend
en dat van menig sans-culot
bij ons zeer wel bekend
maer hun droefheyd was haest gedaen
's morgens zag men een ander staen
't is hout zij pier la la sa sa
't is hout zij pier la la

Haer uitvaerd dat moet zijn gedaen
van enen Jacobijn (9)
Lucifer moet de maete slaen
Luther den augustijn
die moet daer ook d'oratie (10) doen
sans-culotten gaet naer 't sermoen
loopt op zij pier la la sa sa
loopt op zij pier la la

Wel sans-culotten zijt verblijd
en staek de droefheyd nu
g'hebt nu wederom liberteyt
al van een nieuw statue
't is den twee en twintigsten gesteld
wat denkt u van die houten held
wat vreugd zij pier la la sa sa
wat vreugd zij pier la la

Vand een en ander stond hier versted
als men het stand beeld zag
en dat al met een groot geweld
tusschen een en midder nacht
de klokken luyden over luyd
maer al de klippels waeren uyt (11)
't is fraey zij pier la la sa sa
't is fraey zij pier la la

Wat nu dan borgers voor gewis
wat dunkt u nu daer af
gij ziet dat maer bedrog en is
Pier la la kruypt in zij graf
ik sluyt en wens haer willekom
nu laet'se staen met Droits de l'homme
verblind zij pier la la sa sa
verblind zij pier la la

FEEST VAN DE OPRICHTING VAN DE REPUBLIEK

Ter gelegenheid van het feest van de 1e vendémiaire, verjaardag van de oprichting van de Republiek werd op de Vrijdagmarkt een brandstapel opgezet waar men "emblèmes de la tyrannie et du fanatisme" verbrandde : vlaggen met Oostenrijkse arenden, allerlei kronen voor de adel, een tiara of pausenkroon en een hermelijnen mantel, symbool van het koningdom. (Fig. 6)

Wanneer wij hier even bij de symboliek blijven stil staan doet de arend op de brandstapel ons denken aan de fenix. Van deze mythologische vogel die soms als reiger, adelaar of pauw voorgesteld wordt, werd reeds bij de Egyptenaren gewag gemaakt. Daar was hij het symbool van het door de dood zich hernieuwende leven en eigenlijk is hij dus - ook reeds bij de vroege kristenen - het symbool van de opstanding.

Met deze hele vertoning hadden de republikeinen dus eigenlijk dezelfde bedoeling : aantonen dat uit de vernietiging van het Ancien Régime een betere maatschappij geboren wordt.

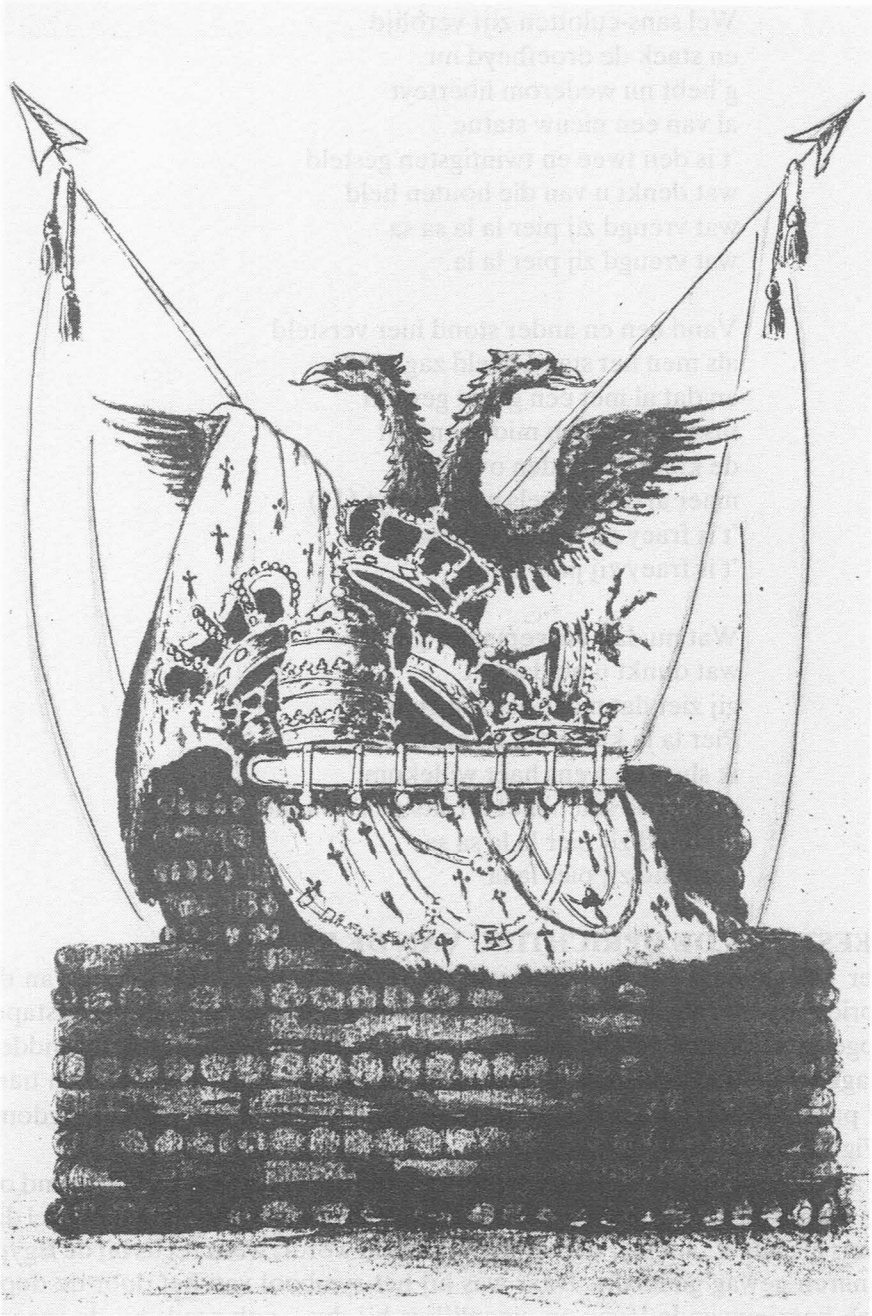

Fig. 6. Aquarel, dagboek de Caillon. R.U.G.

D I S C O U R S
 PRONONCÉ PAR
LE PRÉSIDENT
 DE L'ADMINISTRATION MUNICIPALE
 DU CANTON DE GAND,
 Sur le Marché au Vendredi,
 A l'occasion de l'Auto-da-fé des attributs de la
 Royauté et du Fanatisme,
 Le to Plyvidse 4.me année Republicaine, jour fixé
 par l'Administration de Département,
 Pour la célébration de l'anniversaire de la juste punition
 du dernier Roi des Français.

30 Janvier 1796

FR. 2

A Gand, chez A. B. STEVEN, Imprimeur de
 l'Administration du Département de l'Escaut.

FEEST VAN DE JEUGD

Op het feest van de Jeugd, dat de 10e Germinal van het jaar IV gevierd werd, t.t.z. de 30e maart 1796, werd een houten podium op de Kouter opgetimmerd, versierd met allegorische emblemen (fig. 3). Men deelde er prijzen uit aan de leerlingen van de tekenakademie. Daarna sprak Jean-Baptiste Goethals, voorzitter van de gemeentelijke administratie een rede uit waarvan de officiële verslagen zeggen "qu'ils avaient un effet d'électrisation patriotique sur les auditeurs." Hij bewierookte "... les jeunes gens qui reçoivent la mort aux frontières pour arrêter par leurs cadavres sanglants les hordes étonnées d'un ennemi implacable." Hij bezwoer hen zich niet aan de zelfkant van rede en deugdzaamheid te bewegen. Hij wekte bij het publiek misprijzen op voor de verwijfden die zich opsluiten in het diepste van hun burgerhuizen waar de verveling, de

redevoering n.a.v. de verbranding van de attributen van het Koninkdom en het fanatisme. (R.U.G.).

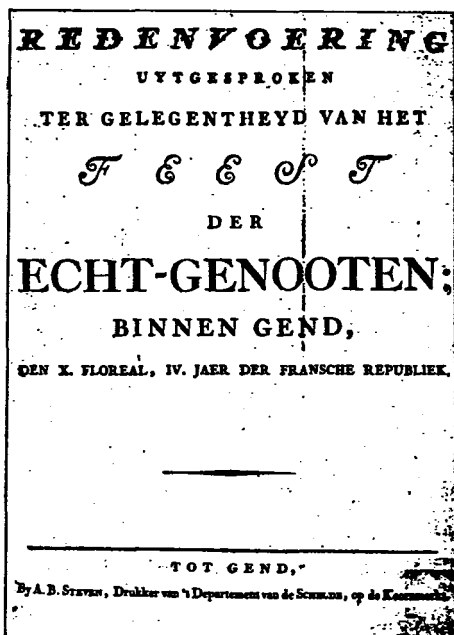
wroeging, het berouw en de leegte van hun ziel hun gezelschap houden." Hij nam na deze scherpe uitval afscheid van de vrouwelijke helft van zijn toehoorders door hen toe te wensen dat zij zouden openbloeien "comme des roses entres les lauriers."

Men kan zich daarbij best onze betovergrootouders voorstellen die na eeuwen katholicisme sceptisch en oposiet naar zulke toespraak luisterden met het nodige respect "analogue aux circonstances."

Op dit feest van de Jeugd was de mise en scène compleet : op het einde van de rede van Goethals begaven enkele goed gedisciplineerde jongelingen zich naar een hoop geweren die op voorhand klaar gezet waren en zwoeren er zich van te bedienen ter verdediging van het vaderland. Deze parade was opgezet om de extreme weezin van de jeugd tegen de wetten van de conscriptie of verplichte legerdienst tegen te gaan.

FEEST VAN DE ECHTGENOTEN

Enkele dagen later, de 10e Floréal (29 april 1796) had "la fête des Epoux" plaats. Zelfde stoet, zelfde ceremonieel, gelijkaardige exuberante speeches gevolgd door de kroning met lauweren van meerdere koppels. Een

29 april 1796. (R.U.G.)

speciale beloning werd verleend aan citoyen Abraham van Loo, vader van 27 kinderen...

FEEST VAN DE OVERWINNING

De 10e Prairial (29 mei 1796) werd het "feest van de Overwinning en de Erkentelijkheid en de Eer van de Overwinningen van de republikeinse legers" gevierd op de Kouter. (fig. 3). De overwinning, verpersoonlijkt door een jonge maagd bond een lauwerkroon om de slapen van de oorlogsinvaliden. Op de Vrijdagmarkt had men een soort romeinse tempel opgericht waarop een meisje troonde dat de Vrede uitbeeldde. 's Avonds was er banket in open lucht op de Kouter voor de soldaten en een ander banket in het St.-Jorishof voor de autoriteiten.

Bij al deze feestelijkheden dienden alle leden van de Centrale Administratie aanwezig te zijn. De afwezigen waren verplicht een valabel excuus voor te leggen. Enkele daarvan zijn echt plezant zoals deze: "Le fonctionnaire X a été trouvé avec trois différents anthrax (soort puisten veroorzaakt door besmetting door miltvuur) dans les fesses." 't Is wel moeilijk zitten met zweren op uw kont!

Daarentegen werd al het mogelijke gedaan om de feesten die ook maar enigszins aan het Ancien Régime konden doen denken te verbieden. Zo bvb. carnaval. Op 17 feb. 1798, werd het verbod hernieuwd zich te maskeren en te verkleeden. De gemeenteraad verklaarde: "Il faut extirper un usage ridicule, inventé par le paganisme et maintenu en vigueur par le fanatisme de l'église catholique."

JE JURE...

De 10e pluviöse van het jaar IV (30 jan. 1796) werden door Du Bosch (12), "commissaire du directoire" en "secrétaire de l'Administration Départementale" op de Kouter alle functionarissen van de republiek, burgers en militairen verblijvende in het kanton Gent, alle leden van de burgerlijke, criminele en correctionele hoven, etc... en alle andere loontrekkenden van de republiek verzameld. De voorzitter van de administratie van het departement Hopsomere (13) die ook de bijeenkomst voorzat, sprak een rede uit "annalogue à l'objet de la fête." Hij verklaarde grondig verknocht te zijn

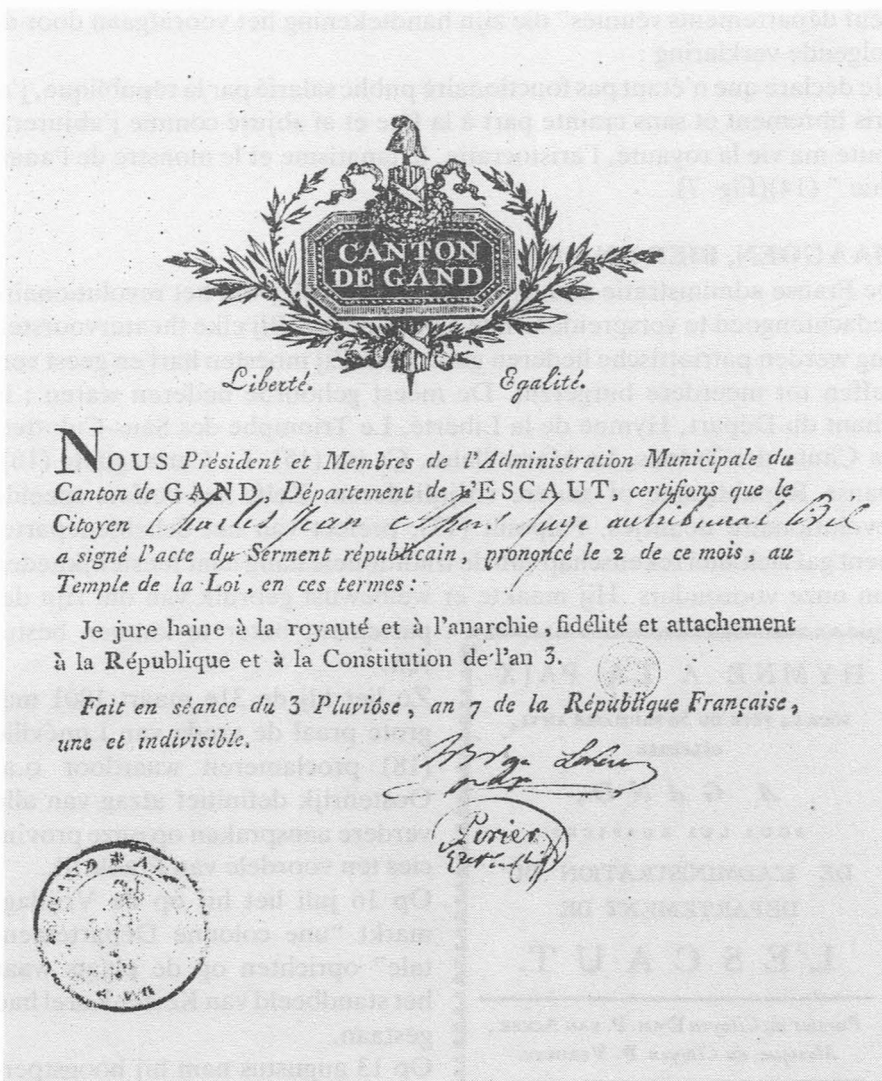

Fig. 7. Eed van haat aan het koningdom en de anarchie en trouw en afhankelijkheid aan de Republiek en de Grondwet v. h. jaar III van Charles Jean Apers, juge du tribunal Civil. (R.U.G.).

aan de republiek en een eeuwige haat te koesteren tegen het koningdom. Hij verzocht alle toehoorders een gelijkaardige verklaring af te leggen en zich daarvoor 's avonds naar het stadhuis te begeven om het proces-verbaal van dit "feest" - tussen aanhalingstekens - te willen ondertekenen. Het is onmogelijk een getal te plakken op het aantal Gentenaars die dit document ondertekenden. Nemen wij als voorbeeld de citoyen J.G. Meyer "ci devant membre du conseil du Gouvernement français pour les

neuf départements réunies” die zijn handtekening liet voorafgaan door de volgende verklaring :

“Je déclare que n'étant pas fonctionnaire public salarié par la république, j'ai pris librement et sans crainte part à la fête et ai abjuré comme j'abjurerais toute ma vie la royauté, l'aristocratie, le fanatisme et le monstre de l'anarchie.” (14)(Fig. 7).

MAAGDEN, BIER EN GEZANG

De Franse administratie nam grondige maatregelen om het revolutionaire gedachtengoed te verspreiden en te consolideren. Bij elke theatervoorstelling werden patriottische liederen gezongen. Zij moesten hart en geest verheffen tot meerdere burgerzin. De meest gehoorde liederen waren : le Chant du Départ, Hymne de la Liberté, Le Triomphe des Sans-Culottes, La Chute des Trônes, La Marseillaise, Ça ira (15), La Carmagnole (16), Danse Républicaine of andere strijdlieparen. Zelfs het belfort speelde revolutionaire deuntjes. Faipoult (17), prefect van het Scheldedepartement gaf zich snel rekenschap van de traditionele hang naar feestelijkheden van onze voorouders. Hij maakte er welbewust gebruik van om zijn de-

partement beter te kunnen besturen.

Zo liet hij de 31e maart 1801 met grote praal de vrede van Lunéville (18) proclameren waardoor o.a. Oostenrijk definitief afzag van alle verdere aanspraken op onze provincies ten voordele van Frankrijk.

Op 16 juli liet hij op de Vrijdagmarkt “une colonne Départementale” oprichten op de plaats waar het standbeeld van Keizer Karel had gestaan.

Op 13 augustus nam hij hoogstpersoonlijk deel aan de feesten die deels de viering van de republiek moesten opluisteren. - pikant détail was dat wij op dat moment reeds onder het Consulaat van de toekomstige keizer Napoleon leefden! - en tevens de herdenking van de vrede van Lunéville. De feesten duurden 2 dagen. Enkele bijzonderheden zijn relevant voor de hoogdravende en gezwollen symboliek van die periode.

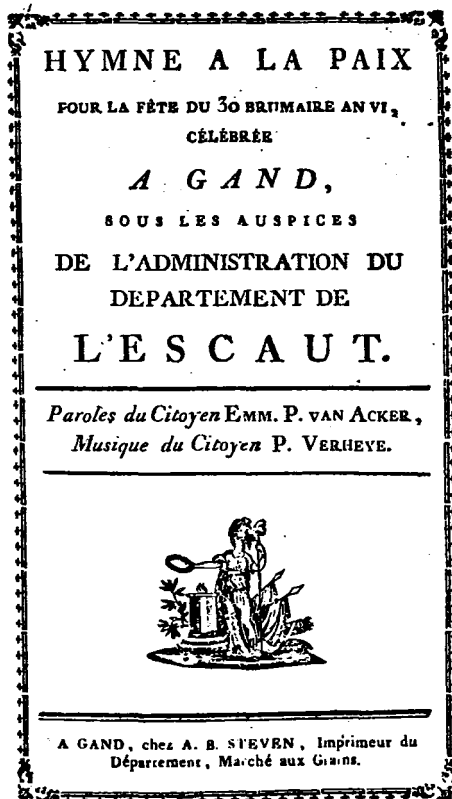

Fig. 8. 20 nov. 1797. (R.U.G.).

Een eerste plechtigheid speelde zich af in de St.-Michielskerk - "Temple de la Loi". Het interieur was versierd met laurier-, olijf- en eikenloof. Emblematische overwinning de burgerzin en de vrede verzinnebeelden. Op het hoogaltaar onder een reusachtig baldakijn troonde "le Génie de la France" tussen Wijsheid, Kracht, Rechtvaardigheid en Voorzichtigheid, gesymboliseerd door 4 maagden die het "Génie" omringden met guirlandes en trofeeën. Men zong patriottische en bombastische hymnen naar de smaak van het moment. Aan de ingang van de kerk hadden militaire détachementen postgevat die afwisselend salvo's en militaire muziek produceerden. Er werden 3 redevoeringen gehouden over de betekenis van de gevierde gebeurtenissen en de burgemeester schonk eresabels aan verdienstelijke officieren als getuigenis van de voldoening van de bevolking over het feit dat door de discipline van de troepen er geen opeisingen en plunderingen geweest waren.

Tegen de middag verliet men de Tempel van de Wet in de St.-Michielskerk om zich naar de Vrijdagmarkt te begeven - toen Place de la Liberté genoemd - en men bracht er inscripties aan op de vier zijden van de "Colonne Départementale". Vervolgens begaf de stoet zich naar de Recollettenplaats (thans Koophandelsplein vóór het gerechtsgebouw) om aan het volksvermaak deel te nemen.

's Avonds werd op het stadhuis een banket gehouden voor 150 man waaraan alle autoriteiten deelnamen. Gewonde soldaten mochten plaats nemen tussen generaals en magistraten van het département en er volgde een algemene feestelijke verlichting van de stad.

's Anderendaags waren er militaire oefeningen op de velden aan de Heirnis die zeer pompeus "petite Guerre" genoemd werden.

De 27e maart 1802 liet Faipoult de vrede van Amiens (19) tussen Engeland, Frankrijk, Spanje en Nederland vieren die o.a. in de heropening van de Schelde voorzag.

Op 16 augustus 1802 proclameerde hij het resultaat van het plebisciet dat aan Bonaparte het Consulaat voor het leven verleende.

AMEN EN UIT

Met de opkomst van Napoleon verzwakt het republikeins ritueel, te meer daar hij op 15 juli 1801 een concordaat sloot met de paus waarbij de Franse regering de "katholieke apostolische en Romeinse Godsdienst erkent als de Godsdienst van de meerderheid der Fransen". De prefect van het Scheldepartement decreteert op 22 april 1802 dat de St.-Michielskerk moet teruggegeven worden aan de parochianen om er opnieuw hun godsdienst uit te oefenen.

De katholieken lieten daar blijkbaar géén gras over groeien want 2 dagen nadien reeds haalt men de schermen, verschillende stukken beschilderd linnen, het verhoog, planken en balken weg uit de kerk en worden de spullen openbaar verkocht.

Eddy LEVIS

Fig. 9. Ambtskledij onder de Republiek. (Aquarel, dagboek de Callion, R.U.G.).

VOETNOTEN

1. Zie bibliografie van de lange reeks "Discours" of "Redenvoeringen" waarvan de Gentse Universiteitsbibliotheek er tientallen bezit.
2. *Messenger des Sciences Historiques*, 1886 p. 491.
3. *Archives nationales françaises* 1 C III, Escaut 5.
4. Vrijheidsboom : Ook in het religieuze leven van talrijke volkeren is de boom van betekenis. Vooreerst als symbool van permanente en steeds weer oplevende groei-kracht en leven, vruchtbaarheid en opstanding. Men denke hierbij aan de levensboom, de levensroede, de meiboom enz.
Ten tweede als representant van het bestaan zelf. Denken wij bvb. aan landen waar mensen hoofdzakelijk leven van kokos- en dadelpalmen, de vijgeboom enz... als belangrijkste bestaansmiddel zoals dit het geval is in India, Indonesië of het Nabije Oosten.
Ten derde als woonplaats van goden of geesten zoals in Z.O.-Azië.
Ten vierde als symbool van de kosmos. Zo treffen wij bvb. in de Noorse mythologie de levens-es Ygdrasil, de wereldboom, aan.
Ten vijfde : in sommige culturen speelt de boom de rol van verkondiger van goddelijke boodschappen. In de Oudgriekse orakelplaats Dodona wist men uit het geritsel v.d. bladeren v.d. heilige eik de wil van Zeus te ontcijferen. Later ook uit het geluid van in de wind opgehangen koperen bekkens.
5. Lees er het artikel op na in "Ghendtsche Tydinghen" 1982 blz. 33-46 : "Een en ander over de Pierlala-liedjes" - V.W.
6. Crauwen of krauwen (ww.) : zich krabben tegen jeuk. Hier dus : "Zij was stijf van het krabben en de jeuk".
7. Sans-culot : letterlijk : zonder (knie)broek. Naam waarmee de aristocraten in 1789 minachtend en hatelijk de revolutionairen aanduidden. Dezen droegen niet langer de culotte of kniebroek, symbool van het Ancien Régime, maar de pantalon of lange broek met pijpen tot op de voet. Wie de pantalon droeg werd beschouwd als een waar patriot.
8. Schrom : komt v.h. ww. schromen : vrezen, tegen iets opzien; ook afstoot, afschrikken; of afkeer, afschuw. Hier : "Ik ben vol afkeer en afschuw."
9. Jacobijn : Lid van de revolutionaire club der Jacobijnen. Zij hielden hun vergaderingen in het oude Jacobijnenklooster te Parijs. (Thans Marché St.-Honoré). De Jacobijnen waren de meest geëxalteerde revolutionairen. Zij ondersteunden tot het laatste ogenblik het Comité de Salut Public en Robespierre. Definitief ontbonden in 1799. Hier dus : fanatiek revolutionair.
10. Oratie : toespraak, redevoering; bepaald gebed in de mis.
11. "Maar al de klepels waren verdwenen."
12. Renier Georges Du Bosch. Geboren te Watervliet 19 april 1765. Commissaire du Directoire van het kanton Kaprijke, later burgemeester van Watervliet. In 1789 was hij aanhanger van de Vonckisten en diende onder generaal Van der Meersch. Tijdens de eerste Franse bezetting secretaris van "l'Assemblée du Peuple de Gand". Wijkt uit naar Parijs na de terugkeer der Oostenrijkers. Voorzitter van de vereniging van Belgische vluchtelingen te Parijs. Keert terug na de tweede Franse inval als secretaris van het Scheldepartement en "Agent du Directoire pres de l'Administration de Gand". Hij was een notoir Jacobijn met dictatoriale trekjes. Gedurende 4 jaar maakte hij zich gehaat door censuur, corruptie en machtswel-

lust. In kranten werd hij vergeleken met Nero en Claudius : wreed en dom. Hij zou later op een even toegewijde wijze Napoleon en Willem I dienen. Overleden te Bassevelde op 15 februari 1842.

13. Constantin Hopsomere staat bovenaan de lijst van “habitants du département de l’Escaut qui jouissent d’une fortune remarquable” met een jaarinkomen van 125.000 frank.
14. Archives nationales françaises 1 C III Escaut 4.
15. Ça ira : Eerder onschuldig liedje uit de revolutionaire periode. Muziek van Bécourt, woorden : Ladré. Poirier voegde er volgend refrein aan toe :
 “Ah, ça ira, ça ira, ça ira,
 Les aristocrats à la lanterne”
 refrein dat niet bestond in de primitieve versie. Pas van dan af werd het een revolutionair strijdlied dat iedereen opriep zich bij de opstandelingen aan te sluiten.

Ah! Ça ira.

Ah! ça ira, ça ira, ça ira,
 Le peuple en ce jour sans cesse répète :
 Ah, ça ira, ça ira, ça ira,
 Malgré les mutins tout réussira!
 Nos ennemis confus en restent là,
 et nous allons chanter Alleluia!
 Ah! ça ira, ça ira, ça ira,
 Quand Boileau jadis du clergé parla
 Comme un prophète, il a prèdit cela,
 En chantant ma chansonnette,
 Avec plaisir on dira :
 Ah! ça ira, ça ira, ça ira,
 Malgré les mutins, tout réussira.
 Ah! ça ira, ça ira, ça ira,
 Pierrot et Margot chantent à la guinguette,
 Ah! ça ira, ça ira, ça ira,
 Réjouissons-nous, le bon temps viendra.
 Le peuple français jadis “à quia”
 L’aristocratie dit : “Mea culpa.”
 Ah! ça ira, ça ira, ça ira,
 Le clergé regrette le bien qu’il a.
 Par justice la nation l’aura,
 Par le prudent La Fayette
 Tout trouble s’apaisera,
 Ah! ça ira, ça ira, ça ira,
 Malgré les mutins tout réussira.
 Ah! ça ira, ça ira, ça ira,

Petits comme grands sont soldats dans
 l’âme
 Ah! ça ira, ça ira, ça ira,
 Pendant la guerre aucun ne trahira.
 Avec coeur tout bon Français combattra,
 S’il voir du louche, hardiment il parlera.
 Ah! ça ira, ça ira, ça ira,
 Le Fayette dit : “Vienne qui voudra.”
 Le patriotisme leur répondra
 Sans craindre ni feu ni flamme
 Le Français toujours vaincra,
 Ah! ça ira, ça ira, ça ira
 Malgré les mutins, tout réussira.
 Ah! ça ira, ça ira, ça ira,
 Les aristocrates à la lanterne!
 Ah! ça ira, ça ira, ça ira,
 Les aristocrates on les pendra!
 Le despotisme expirera,
 La liberté triomphera,
 Ah! ça ira, ça ira, ça ira,
 Nous n’avons plus ni nobles, ni prêtres,
 Ah! ça ira, ça ira, ça ira,
 L’égalité partout règnera.
 L’esclave autrichien le suivra,
 Ah! ça ira, ça ira, ça ira,
 Et leur infernale clique
 Au diable s’envolera.

16. Carmagole : gecentreerd ondervest met omgeslagen kraag en revers met meerdere rijen knopen, meestal okerkleurig en gestreept. Het werd gedragen door Piemontese werklieden afkomstig uit Carmagnola. De Marseillese opstandelingen introduceerden het in Parijs in 1792 waar het door de republikeinen overgenomen werd.

Het was ook een liedje waarop de gelijknamige dans uitgevoerd werd. Spoedig werd het een revolutionair strijdlied dat dateert uit de periode dat Lodewijk XVI in de Temple opgesloten zat. De auteur ervan is niet bekend. Het werd zeer populair. Tijdens de periode van terreur werd het gezongen terwijl men de ter dood veroordeelden op karren naar het schavot leidde. Samen met het andere revolutionaire lied "Ça ira" verbood 1e consul Bonaparte het zingen ervan.

LA CARMAGNOLE.

Madam' Veto avait promis (bis)
De faire égorger tout Paris. (bis)
Mais son coup a manqué,
Grâce à nos canonniers.

Antoinette avait résolu (bis)
De nous faire tomber sur le cul, (bis)
Mais son coup a manqué,
Ne faisons pas quartier.

Refrain

Dansons la Carmagnole,
Vive le son, (bis)
Dansons la Carmagnole,
Vive le son du canon!

Amis, restons toujours unis, (bis)
Ne craignons pas nos ennemis, (bis)
S'ils viennent nous attaquer,
Nous les ferons sauter.

Monsieur Veto avait promis (bis)
D'être fidèle à son pays, (bis)
Mais il y a manqué,
Ne faisons pas quartier.

Oui, nous nous souviendrons toujours (bis)
Des sans-culottes des faubourgs (bis)
A leur santé buvons,
Vivent les francs lurons!

17. Guillaume Faipoult : Voor de revolutie genieofficier. Tijdens de revolutie lid van het "Comité du Salut Public". Minister van financiën tijdens het Directoire. Daarna "Commissaire civil de Directoire" in Italië. Vriend van Joseph Bonaparte (broer van Napoleon). Prefect van het Scheldedepartement. "Conseiller d'Etat" en "Directeur du Trésor Public" van het Spaanse koninkrijk. (Jozef Bonaparte was ondertussen koning van Spanje geworden!) van 1809-1813. Daarna prefect van het departement Saône-et-Loire. Verdediger van de stad Mâcon tegen de geallieerden tijdens de 100 dagen. Na 1815 gevlucht naar België. Overleed te Parijs in de grootste armoede; volgens anderen te Auxerre. Auteur van "Mémoire Statistique du Département de l'Escaut".
18. Lunéville : Stad in het departement Meurthe-et-Moselle op de Meurthe, 26 km van Nancy. De vrede van Lunéville was een uitvloeisel van de vrede van Campo-Formio. Aan Frankrijk werd definitief het bezit van België en de linker Rijnsoever toevertrouwd.
19. Amiens : in het departement van de Somme, op de Somme in Noord-Frankrijk.

BIBLIOGRAFIE

- "Gand sous la domination française 1792-1814" - E. Nève de Mévergnay, 1927.
- "La Belgique sous la domination française" - Paul Verhaegen, Brussel 1922.
- "Gent deel VII" De Potter - blz. 388-89.
- "Gedenkbladen uit het leven onzer voorouders - De tempels van de eerste Franse Republiek" - Alfons Van Werveke 1936.

- "Memorial de la Ville de Gand" 1792-1830" - Prosper Claeys, Gent 1902.
- "Memorieboek der stad Gent 1789-1794" de Caillon, R.U.G. geïllustreerd "Memorieboek der stad Gent 1785-1815" manuscript, G. 14248.
- "De provincie vroeger en nu - Oost-Vlaanderen", Gemeentekrediet 1976.
- "Middelnerlands Handwoordenboek" - J. Verdam, Den Haag 1932 (woordverklaring schimpied).
- Discours prononcé par le Président de l'Administration centrale du Département de l'Escaut, à l'occasion de la Fête de la Souveraineté du peuple" Gand A.B. Stéven (niet gedateerd), R.U.G., G 3592.
- "Discours prononcé par le Président de l'Administration municipale du Canton de Gand, sur le Marché au Vendredi, à l'occasion de l'Auto-da-fé des attributs de la Royauté et du Fanatisme," - 10 pluviöse an IV, 30 jan. 1796, Gand, A.B. Stéven, R.U.G. G3458.
- Onpartijdige bedenkingen op de tegenwoordige kerk-scheuringe, door enen geloofs-minnenden borger" - Charles de Goesin, (niet gedateerd), R.U.G., G 3282⁹.
- "Discours prononcé à l'occasion de la Fête du X Germinal, l'an IV (30 maart 1796) par J.B. Goethals, Président de l'Administration municipale du Canton de Gand, Département de l'Escaut." - Gand A.B. Stéven, R.U.G., G 2982.
- "Discours prononcé par le Président de l'Administration municipale du Canton de Gand, au sujet de la Fête solemnelle, dédiée à la Fondation de la République française, et adressé aux élèves de l'Institut d'Humanités audit Canton, le I Vendémaire, l'an V de la République française, une et indivisible." - 22 februari 1796, Gand A.B. Stéven, R.U.G., G 2982⁷.
- "Redevoering uytgesproken ter gelegenheid van het Feest der Echt-Genooten; binnen Gend, den X. Floréal, IV. jaer der Fransche Republiek" - Gand A.B. Stéven, 19 april 1796, R.U.G., G 7696.
- "Redenvoering uytgesproken ter gelegenheid van het plegtig Feest der Victorie en der Erkentnisse, Door den Burger J.B. Goethals, Voorzitter der Municipale Administratie der Gemeente van Gend, Hoofd-plaets van het Departement der Schelde. Den X der maend Prairial, vierde jaer der fransche Republiek." 29 mei 1796 Gand, A.B. Stéven, R.U.G., G 2982³.
- "Redenvoering uytgesproken den X. Messidor, IV. jaer der Republieke, ter gelegenheid van het Feest van den Land-Bouw, door den President der Municipaliteyt van het Canton van Gend, Departement der Schelde." 28 juni 1796, A.B. Stéven, Gand, R.U.G., G 7696⁴.
- "Discours prononcé par le Président de l'Administration municipale du Canton de Gand au sujet de la Fête solemnelle, dediée à la Liberté, Célébrée le 10 Thermidor, l'an IV de la République française, une et indivisible." 28 juli 1796, Gand, A.B. Stéven, R.U.G., G 2982⁶.
- "Idem,... célébrée le 9 Thermidor de l'an IV..." 27 juli 1796 Gand, A.B. Stéven, R.U.G., G 2982⁵.
- "Discours prononcé par le Citoyen J.G. Meyer, Président de l'Administration Centrale du Département de l'Escaut, à l'occasion de l'anniversaire de la juste punition du dernier Roi des Français, à Gand, le 2 Pluviöse de l'an VI," - Gand, A.B. Stéven, 21 jan. 1798, R.U.G., G 3571.
- "Hymne à la Paix pour la fête du 30 Brumaire an VI célébrée à Gand sous les auspices de l'Administration du département de l'Escaut. Paroles du Citoyen Emm. P. van

Acker, musique du Citoyen P. Verheye." Gand, A.B. Stéven, 20 november 1797, R.U.G., G 19979².

- "Hymne à l'Être suprême, pour la prospérité de la République française. Par P. Botte" (Uitgever onbekend, niet gedateerd) R.U.G.
- Nouveau Larousse Universel.

INVENTAIRE ARCHÉOLOGIQUE - FICHE NR. 49

Op 17 oktober 1897 stelde Ernest Lacquet in de rubriek "Muziekinstrumenten - Gemeentelijk belfort - XVIIe eeuw (1660)", in het Frans een fiche op over

DE UURKLOK EN DE STORMKLOK VAN HET BELFORT

De tweede klok van de "*Triomfanten*", op 26 juli 1660 gewogen op de stadswaag, had een gewicht van 10.299 ponden of 4.459,4 K°; ze is 1,56 m. hoog en heeft een breedte van 1,90 m.

Ze slaat de halve uren en is in *la* gestemd.

Net zoals bij de grote klok staat er een mooie metalen kroon op, aan de ene zijde versierd met de wapens van Gent, aan de andere zijde met deze van Spanje.

Zij draagt, op twee lijnen, de volgende inscriptie :

* REGNERENDE PHILIPPES DEN 4, CONINCK VAN SPAIGNEN, GRAVE VAN VLAN &a, WESENDE HOOGHBAILLIEU DESER STEDE VAN GHENDT, M'HEER NICOLAS IGNATIUS DE BEER, RIDDER BARON VAN MEULEBEKE &a |, M'HER EMANUEL BALLETT RIDDER HEERE VAN LEEUWENBURGH &a VOORSCHEPEN M'HER DENYS VAN VAERNWYCK, RIDDER, HEERE VAN LEMSBEQUE &a MET HAERLIEDER MEDEGESELLEN IN WETTE A° 1660. P. HEMONIJ ME FEC.

In 1798 werd ze doorboord door een kanonskogel die afgeschoten werd door de Oostenrijkers van uit het Spanjaardenkasteel, met de bedoeling de Gentenaars te beletten de stormklok te luiden. Het schot miste zijn doel niet, maar wel de uitwerking, want de klok heeft niets van haar klank verloren. Het gat heeft een diameter van acht centimeter.

De derde klok van de "*Triomfanten*", gewogen op 30 oktober 1660, had een gewicht van 7.322 ponden of 3.170,4 K°. Zij is 1,40 m hoog en heeft een breedte van 1,70 m. Zoals bij de twee anderen staat er een metalen kroon op, maar zonder wapens. Zij is gestemd in *si* en draagt op drie lijnen de volgende inscriptie :